

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ З ІНШИМИ ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

PECULIARITIES OF INTERACTION OF THE STATE BUREAU OF INVESTIGATIONS WITH OTHER GOVERNMENT BODIES DURING THE PRE-TRIAL INVESTIGATION

Цимбал П.В., професор,
завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики
Університет державної фіскальної служби України

Манзюк О.І., студентка VI курсу
Навчально-науковий інститут права
Університету державної фіскальної служби України

У статті розглядається взаємодія Державного бюро розслідувань з іншими державними організаціями. Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, який здійснює правоохоронну діяльність з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів, скоєних державними службовцями, посадовими особами, у тому числі суддями. Державне бюро розслідувань у своїй діяльності керується Конституцією України, міжнародними договорами України.

Поняття взаємодії, яке є основою цієї роботи, можна сприймати по-різному. Загалом його можна охарактеризувати як процес взаємозумовленого впливу кількох об'єктів один на одного з подальшим створенням системи зв'язків. Таке визначення ми використовуємо під час розгляду вказаного питання, але необхідно розглянути цей процес у більш вузькому контексті.

Можна розглядати взаємодію як узгодження місця, часу і мети роботи співробітників під час розслідування. При цьому при взаємодії може бути присутнім як один елемент, так і всі три. Так само взаємодію оперативних і слідчих підрозділів можна визначити як засноване на нормативних актах співробітництво не підпорядкованих один одному органів, які діють відповідно до поставленої мети, поєднуючи використовувани органами різні методи і засоби. Важливе значення мають використовувани методи і засоби при їх поєднанні. При цьому використовуються процесуальними органами слідчі дії докорінно відрізняються від оперативно розшукових заходів, як правовою регламентацією, так і своєю специфікою виконання і закріплення.

Метою взаємодії є максимальне об'єднання сил і засобів органів слідства і дізнання в боротьбі зі злочинністю за рахунок правильного використання в ході розслідування кримінальних справ процесуальних, адміністративних та оперативно-розшукових функцій, отримання таким шляхом найбільш ефективних результатів під час здійснення завдань кримінального судочинства.

Ключові слова: Державне бюро розслідувань, організація, взаємодія, співпраця, співробітництво, слідчий, оперативний працівник, поліція, розслідування, правоохоронна діяльність.

This article examines the interaction of the State Bureau of Investigation with other state organizations. The State Bureau of Investigation is the central executive authority that carries out law enforcement activities for the purpose of preventing, detecting, suppressing and solving crimes committed by civil servants, officials, including judges. The State Bureau of Investigation is guided in its activities by the Constitution of Ukraine and international treaties of Ukraine.

The concept of interaction that forms the basis of this work can be perceived in different ways. In general, it can be characterized as the process of interdependent influence of several objects on each other, the subsequent creation of a system of connections. This definition is relevant to the issue under consideration, but it is necessary to consider this process in a narrower context. Interaction can be considered as a coordinated place, time, and purpose of work of employees during the investigation. In this case, the interaction can include either one element or all three.

Also, the interaction of operational and investigative units can be defined as cooperation based on regulatory acts of bodies that are not subordinate to each other, acting in accordance with the set goal, combining various methods and means used by the bodies. As can be seen from the above definition, the methods and tools used when combining them are important. At the same time, the investigative actions used by the procedural bodies radically differ from operational search measures, both in their legal regulation and in their specifics of execution and consolidation.

The purpose of cooperation is the maximum combination of forces and means of investigation and inquiry in the fight against crime through the proper use of procedural, administrative and operational-investigative functions in the investigation of criminal cases, thus obtaining the most effective results in the implementation of criminal proceedings.

Key words: State Bureau of investigation, organization, interaction, cooperation, cooperation, investigator, operative, police, investigation, law enforcement.

12.11.2015 був прийнятий Закон «Про Державне бюро розслідувань». Однак окремі практики почали стверджувати, що саме з моменту набрання чинності вводяться в дію положення ч. 4 ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК). Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ у роз'ясненні від 02.03.2016 акцентував увагу на тому, що початок дій положень ч. 4 ст. 216 КПК пов'язаний не з моментом набрання чинності законом, який регулюватиме діяльність Державного бюро розслідувань (далі – ДБР), а з початком здійснення останнім функцій органу досудового розслідування.

20.11.2017 закінчився 5-річний термін повноважень органів прокуратури з розслідування злочинів, підслідних органам ДБР, і положення ч. 4 ст. 216 КПК набули чинності. ДБР так і не було створено, хоча конкурсна комісія

вже обрала його керівництво. Окремі опитані працівники (44% слідчих і 65% прокурорів) з урахуванням положень ч. 9 розд. XV Конституції необґрунтовано вважають, що після 20.11.2017 слідчі органів прокуратури уповноважені і надалі здійснювати провадження щодо кримінальних злочинів, віднесених до підслідності органів ДБР. Однак ні положення ст. 1311 Конституції, ні положення ст. 2 Закону «Про прокуратуру» нормативно не закріплюють за прокуратурою функції досудового розслідування. Це насамперед зумовлено ідеологією чинного КПК про необхідність чіткого розмежування функцій процесуального керівництва та досудового розслідування для забезпечення належної реалізації основи змагальності в кримінальному процесуальному доказуванні.

Отже, функція попереднього розслідування прокуратури відповідно до п. 9 розд. XV «Перехідні положення»

Конституції має тимчасовий характер. Так, у ч. 4 розд. XIII «Перехідні положення» Закону «Про прокуратуру» визначено, що до початку діяльності ДБР, але не пізніше 5 років після набрання чинності КПК, слідчі органів прокуратури здійснюють досудове розслідування у визначеному цим кодексом порядку.

Аналогічне положення передбачено й у розділі XI «Перехідні положення» КПК. Після введення в дію положень ч. 4 ст. 216 кодексу кримінальні провадження, створені слідчими органів прокуратури, продовжують здійснюватися останніми до закінчення досудового розслідування, але не більше двох років. Після цього в 3-місячний термін вони передаються слідчим органам ДБР. Результати проведеного аналізу положень ч. 9 розд. XV Конституції, приписів ч. 4 розд. XIII Закону «Про прокуратуру» та п. 1 розд. X КПК дають підстави вважати, що між цими нормами існує колізія, пов'язана з моментом закінчення у слідчих органів повноважень із розслідування злочинів, віднесених до підслідності органів ДБР.

Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, який здійснює правоохоронну діяльність з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів, скоєних державними службовцями, посадовими особами, в тому числі суддями. Державне бюро розслідувань вирішує завдання з попередження, виявлення, припинення, розкриття та розслідування:

1) злочинів, скоєних посадовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесені до першої-третьої категорії посад державної служби, суддями та співробітниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесені до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України;

2) злочинів, скоєних посадовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора України-керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [1, с. 60].

Поняття взаємодії, яке є основою для цієї роботи, можна сприймати по-різному. Загалом його можна охарактеризувати як процес взаємозумовленого впливу кількох об'єктів один на одного з подальшим створенням системи зв'язків. Необхідно розглянути цей процес у більш вузькому контексті.

Можна розглядати взаємодію як узгодження місця, часу і мети роботи співробітників під час розслідування. При цьому при взаємодії може бути присутнім як один елемент, так і всі три. Так само взаємодію оперативних і слідчих підрозділів можна визначити як засноване на нормативних актах співробітництво не підпорядкованих один одному органів, які діють відповідно до поставленої мети, поєднуючи використовувані органами різні методи і засоби.

Важливе значення мають використовувані методи і засоби при їх поєднанні. При цьому слідчі дії, які використовуються процесуальними органами, докорінно відрізняються від оперативно-розшукових заходів як правовою регламентацією, так і своєю специфікою виконання і закріплення. Необхідність взаємодії між слідчими та оперативними органами зумовлена низкою причин. По-перше, це спільність завдань, які стоять перед співробітниками підрозділів щодо протидії злочинності, ліквідації причин і умов злочинності. По-друге, існує кардинальна відмінність у використовуваних методах, що вимагає об'єднання результатів діяльності для повноцінного виконання завдань, покладених на ОВС, в частині припинення та розкриття злочинів. По-третє, необхідність взаємодії виникає внаслідок самостійності і відсутності підпорядкованості підрозділів один одному [2, с. 8].

При всіх вказаних причинах взаємодія не усуває суттєвих відмінностей як у правовому регулюванні, так і в напрямках роботи, часто створюючи протиріччя. Так, слідчий за своїм процесуальним статусом володіє владними повноваженнями, якими він може скористатися, видавши доручення оперативному співробітнику. Взаємодія є однією з функцій управлінської діяльності, вона забезпечує поділ праці і узгодженість дій, дозволяє економити сили, засоби, час. За допомогою взаємодії реалізуються завдання, які не можливо вирішити розрізненими діями. Одним із завдань взаємодії оперативних підрозділів і слідчого є організація об'єднання людей [3, с. 14].

Метою взаємодії є максимальне об'єднання сил і засобів органів слідства і дізнання в боротьбі зі злочинністю за рахунок правильного використання в ході розслідування кримінальних справ процесуальних, адміністративних і оперативно-розшукових функцій, отримання таким шляхом найбільш ефективних результатів у здійсненні завдань кримінального судочинства.

Взаємодія оперативних співробітників і слідчого має теоретичні та правові підстави. Розробка теоретичних основ взаємодії слідчого та органів дізнання дозволяє відповісти на питання:

- 1) в яких цілях здійснюється взаємодія;
- 2) чому вона можлива;
- 3) чим викликана її необхідність [4, с. 16].

Правовими підставами взаємодії Державного бюро розслідувань та інших державних органів є положення законів і підзаконних нормативних актів, які визначають завдання, принципи і порядок взаємодії, її організацію, права та обов'язки слідчих і органів дізнання при її здійсненні. Ефективність такої взаємодії залежить від безлічі факторів, у тому числі і від вибору форми взаємодії.

Повноваження ДБР визначаються Законом України «Про Державне бюро розслідувань» (далі – Закон). Так, ДБР:

- 1) бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності;
- 2) здійснює інформаційно-аналітичні заходи щодо встановлення системних причин та умов виявів злочинності, вживає заходів для їх усунення;
- 3) припиняє і розкриває злочини;
- 4) здійснює оперативно-розшукову діяльність і попереднє розслідування злочинів;
- 5) здійснює розшук осіб;
- 6) використовує гласних і негласних штатних і позаштатних працівників, матеріально і морально заохочує осіб, які надають допомогу;
- 7) розробляє та затверджує методику розслідування окремих видів злочинів;
- 8) вживає заходи щодо відшкодування завданих державі збитків і шкоди, забезпечує можливості для конфіскації;
- 9) вживає заходи для повернення в Україну з-за кордону коштів та іншого майна, отриманих у результаті вчинення злочинів;
- 10) має доступ до інформаційних систем органів державної влади, самостійно створює інформаційні системи та веде оперативний облік;
- 11) організовує забезпечення особистої безпеки осіб рядового і начальницького складу, державних службовців ДБР та інших осіб;
- 12) забезпечує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників;
- 13) здійснює виконання запитів про надання правової допомоги від компетентних органів іноземних держав;
- 14) розробляє пропозиції до проектів міжнародних договорів України;
- 15) співпрацює з поліцейськими та іншими відповідними органами іноземних держав;
- 16) забезпечує дотримання режиму таємниці та іншої інформації з обмеженим доступом;

17) звітує про свою діяльність, інформує товариство про результати роботи;

18) здійснює інші повноваження, передбачені цим Законом.

Серед ситуацій, у яких здійснюється взаємодія ДБР та інших державних органів, необхідно виділити такі:

1. Порушенню кримінальної справи передувало виявлення слідів злочину.

2. У разі, якщо особи, щодо якої порушено кримінальну справу, не знайдено або не виявлено.

3. Якщо слідчий відчуває труднощі при зборі доказів.

Є й інші ситуації, у яких взаємодія слідчого і оперативного співробітника виправдана і дійсно необхідна. Правові основи ДБР та інших державних підрозділів органів внутрішніх справ складають такі нормативні акти як Конституція України, яка безпосередньо не регламентує сам процес взаємодії, але містить основні положення діяльності з охорони прав і законних інтересів громадян. Порядок спільної роботи встановлює Кримінально-процесуальний кодекс України. Процес взаємодії слідчих і оперативних органів повинен будуватися на основі принципів, які характеризують специфіку цієї діяльності:

1. Принцип законності, дотримання прав і законних інтересів громадян, який є основним для всієї правозастосовчої діяльності, відповідає законам та іншим нормативно-правовим актам усього процесу спільної діяльності слідчого і оперативного працівника, визначає правомірність такої діяльності, при відсутності якої вона не має сенсу. Можна сказати, що цей принцип реалізує дію інших принципів.

2. Принцип комплексного використання сил і засобів, який передбачає використання усіх форм взаємодії з урахуванням конкретної слідчої ситуації і оперативної

обстановки. До того ж слідчі дії та оперативно-розшукові заходи здійснюються на основі єдиної мети, вони повинні складати єдиний процес розкриття і розслідування злочину. Елементи цієї діяльності взаємодоповнюють один одного і часто впливають один з іншого. Так, на основі результатів ОРД слідчий може порушити кримінальну справу. У свою чергу слідчі дії створюють необхідність проведення оперативно-розшукових заходів, створюючи ланцюг дій, які призводять до досягнення практичного результату розслідування найбільш ефективним шляхом.

3. Принцип самостійності у прийнятті рішень, який впливає із процесуального статусу слідчого і демонструє характер його взаємодії з оперативними співробітниками. Так, слідчий самостійно вирішує питання про проведення тієї чи іншої слідчої дії та несе персональну відповідальність за процес її здійснення та отримані результати, а також докази, в тому числі надані оперативними співробітниками.

4. Узгодженість взаємодії має особливе значення, тому виділяють принцип планування, тобто здійснення роботи на плановій основі. Планування дозволяє ефективно витратити сили і кошти на проведення розслідування, скласти порядок взаємодії. План розслідування може бути єдиним або роздільним у разі конфіденційного використання оперативно-розшукових заходів [5, с. 11].

Роль керівництва в реалізації взаємодії досить помітна. Керівник ДБР здійснює належне керівництво з поставлення цілей взаємодії, відпрацювання тактики і стратегії. Найважливішою функцією керівництва є контроль, який дозволяє виявляти недоліки, встановлені в процесі здійснення взаємодії, і усувати їх шляхом як владних приписів, так і неформального впливу на підлеглих учасників розслідування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аменицька Н.А. Слідчі органи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність у розкритті та розслідуванні злочинів (в ОВС) : дисертація кандидата юридичних наук. Новгород, 2006, 273 с.
2. Арістанбеков М.А. Особливості взаємодії слідчого з оперативно-розшуковими органами. *Актуальні проблеми сучасності*. 2016. № 3(13). С. 6–10.
3. Афанасенко О.М., Ковальов С.М. Актуальні проблеми взаємодії органів попереднього слідства і співробітників оперативних підрозділів. *Алея науки*. 2017. С. 526–529.
4. Дубоносів Є.С. До питання про розвиток вчення про оперативно-розшукове забезпечення розслідування злочинів. *Вісник ННГУ*, 2015. № 2.
5. Журба О.Л. Принципи взаємодії слідчих і оперативних підрозділів при порушенні кримінальних справ людьми. 2015. № 2(28).